

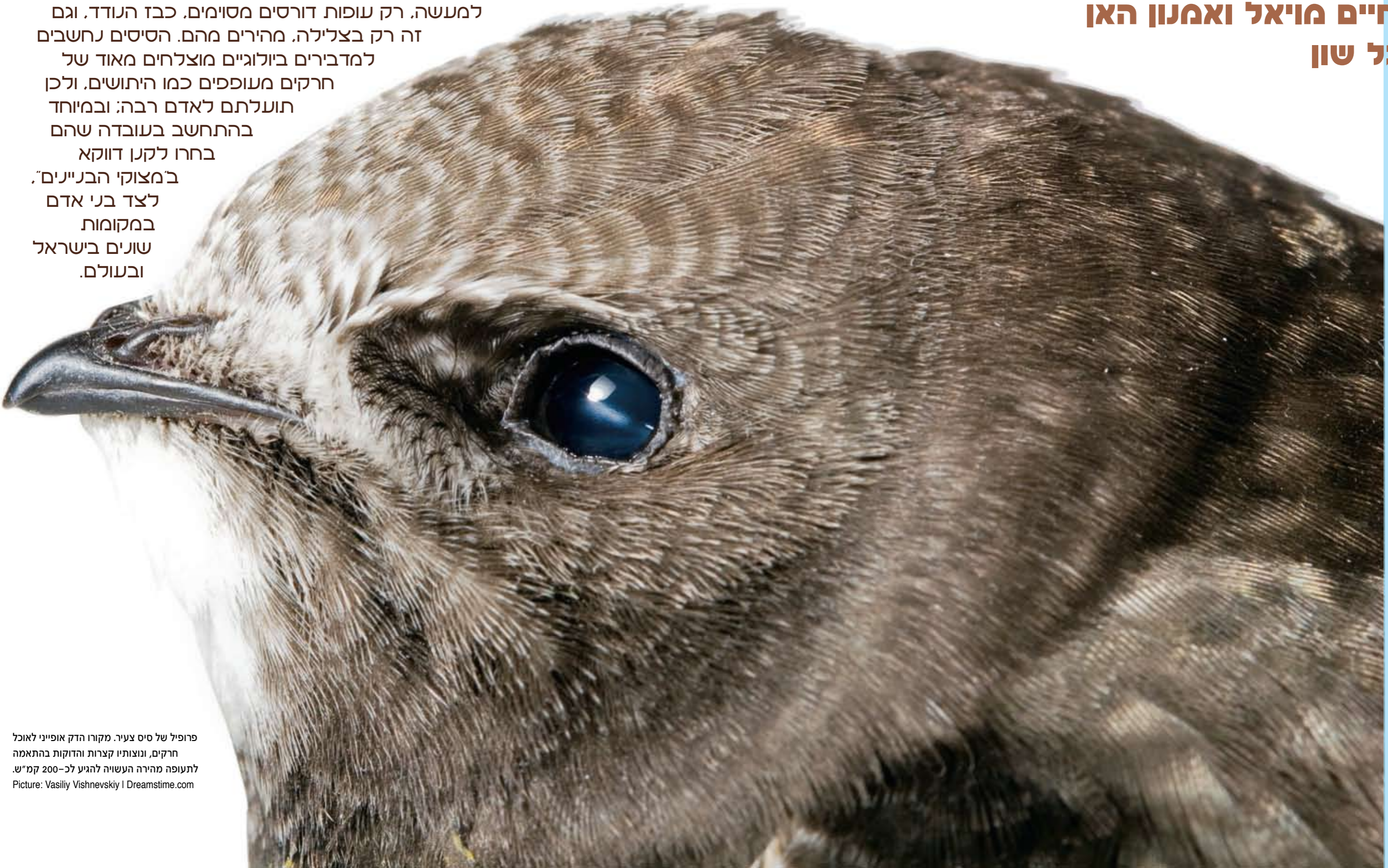
סיס חומות

מסמליה של "העיר הלבנה"

כתבו: חיים מויאל ואמנון האן
צילם: גל שון

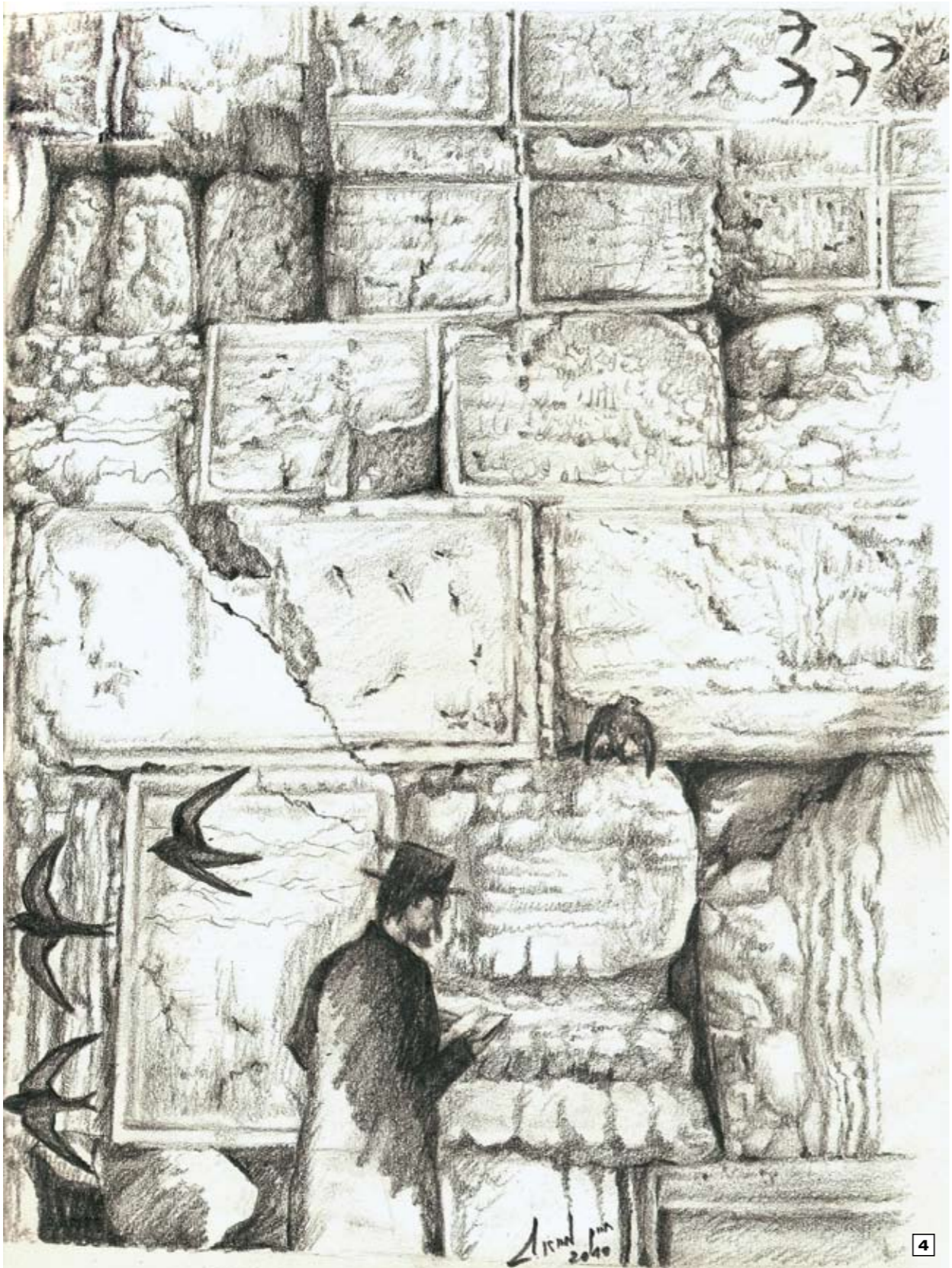
סיסי החומות הן ציפורים מיוחדות במינן החיות בדרום יבשת אפריקה ונודדות צפונה עם תחילת האביב, אל מחוזות הקינון, בכדי לגדל את דור העתיד שלהן. הסיסים, כמטוסי קרב אירובטיים, נחשבים בין העופות המהירים בעולם, והם מגיעים בקלות למהירות של כ-200 קמ"ש!

למעשה, רק עופות דורסים מסוימים, כבז הנודד, וגם זה רק בצלילה, מהירים מהם. הסיסים נחשבים למדברים ביולוגיים מוצלחים מאוד של חרקים מעופפים כמו היתושים, ולכן תועלתם לאדם רבה; ובמיוחד בהתחשב בעובדה שהם בחרו לקנן דווקא ב"מצוקי הבניינים", לצד בני אדם במקומות שונים בישראל ובעולם.

והצומח של ארץ ישראל" מ-1884 את סיס החומות באופן ציורי ומדויק: "הסיס חוזר לרבבות הרבות מספור בתחילת אפריל. בעננים ארוכים הוא נוהר לצפון ובכל זאת נשארים מספרים נכבדים מאחור. נחיליהם מתפזרים בסביבות כל הערים, ועטים לאורך הרחובות במצוד אחר יבחושים..."

הקרב" הללו כשהם מגיחים פתאום משום מקום בין בנייני העיר, ולשמוע את צהלותיהם, כאילו מודיעים לנו - אנחנו פה והאביב הגיע. צהלות שהפכו לחלק בלתי נפרד מהמולת העיר באביב ובתחילת הקיץ.

הסיס נחשב למקנן מצוי בערי ישראל, בתל אביב, גבעתיים, רמת גן, ירושלים, חיפה, טבריה ועוד, ולכן ראוי להשיב לו את שמו הקודם ההולם אותו - סיס הערים. הם חוזרים מדי שנה לאותם אתרי קינון שבבניינים, אם הם נותרו על כנם, כדי לגדל את דור ההמשך שלהם.

הסיס מופיע במקרא בשני מקרים שונים, אך אינו מופיע במשנה ובגמרא. בפעם הראשונה הוא מופיע בפסוק המפורסם בירמיהו: "גם-הסידה בשמים, ידעה מועדיה, ותר וסיס וקגור, שמרו את-עת באנה" (פרק ח', פסוק ז'). הנביא, איש טבע מענתות, מתאר את הסיס כמבשר את בוא האביב יחד עם החסידה, התור והעגור. האזכור השני מופיע בישיעהו: "כסיס עגור כן אצפצף, אהנה כיונה" (פרק ל"ח, פסוק י"ד)

השם סיס הוא אונומטופאי (כצליל אותו הוא מפיק) ונגזר מציוציו הרמים "סי-סי". מנדלי מוכר ספרים כינה אותו "דרור המגדלים", ואילו אהרונז מציינ את שמותיו הנוספים מלבד סיס ערים, כמו השם הארמי ציצא, על שום ציוציו מחרישי האוזניים, והשם חטפית, על נוהגו לחטוף חרקים רבים באוויר.

פירוש שמו המדעי (Apus apus) הוא "חסר רגליים", בשל רגליו הקצרות להפליא שמוסתרות מתחת למעטה הנוצות הצפופות של בטנו. רגליים אלו התנוונו במשך השנים מחוסר שימוש. הן אינן משמשות להליכה אלא לזחילה בלבד, באמצעות הציפורניים החדות והארוכות שעל ארבע אצבעותיו. הציפורניים הללו משמשות בעיקר להיצמדות אל הקירות האנכיים טרם הכניסה אל הקן, וגם ככלי נשק במקרים של תקיפה, בעת מאבק על מקום הקינון ולהרחקת פולשים. שמו באנגלית הוא Swift שפירושו "מהיר", כמובן בהקשר למהירות תעופתו. פירושו שמו הגרמני הציורי (Mauersegler) "מפליג החומות" (על שום דרך ההמראה שלו בצניחה מהחומה) ומכאן נגזר שם המין עברי. לסיס שני שמות ערביים: האחד - סמאמה, והשם השני כשמו הארמי ציץ, המשמר את שמו המקראי.

טריסטרום (הנחשב ל"אבי הזואולוגיה של ארץ הקודש") מתאר בספרו "החי

1. קן של סיס חומות עם ביצה לבנה בתיבת הקינון. הסיסים בונים קן בצורת ספל שטוח למדי כדי להקל על היציאה ממנו בשעת הצורך. הקן עשוי נוצות, עשבים ופיסות נייר שאותם הסיסים אוספים באוויר ומדביקים עם רוק דביק.
צילם: Ulrich Tigges
2. סיס בדגירה בקן. הדגירה מתחילה עם הטלת כל הביצים ומשכת כשלושה שבועות.
צילם: Ulrich Tigges
3. פורטרט של סיס. לסיסים מפער מקור עצום כדי ללכוד חרקים מעופפים רבים. צייר: חיים מויאל
4. סיסים מקננים בסדקי הכותל המערבי לצד המתפללים.
צייר: חיים מויאל

"העיר הלבנה" תל אביב שוקלת לבחור בסיס כסמלה, ולא לחינם, שהרי הסיסים, וכפי שכינה אותם עלי מוהר ז"ל: "מבשרי האביב", פוקדים את המטרופולין בציוצי געגועים ושמחה עם הגיעם באביב מאפריקה.

קשירת חמצן טובה יותר להמוגלובין בדם, ועורו עבה במיוחד ומותאם לבידוד מפני הקור. יתר על כן, יש לו יכולת פיזיולוגית להיכנס למצב של האטת חילוף החומרים למינימום הנדרש כדי להישרד בתנאי קור קיצוניים (תופעה המכונה טורפור).

להגיע למהירויות גבוהות יותר, ולעיתים נדירות כנראה אף לצוד אותם). קרב זעירים. הסיסים מסוגלים לעופף למרחקים קצרים אפילו על גבם!

הסיס מותאם היטב גם למזונו ולדרך השגתו - במקורו הדק והקצר, שאותו הוא וב"פיטש-אפ" הלא צפויים, בדומה למטוסי

סיס החומות הוא כאמור בין המהירים בקרב העופות, והוא מגיע למהירות של כ- 200 קמ"ש. רק סיסי ההרים מהירים במקצת (בצלילה דורסים שונים כדוגמת הבז הנווד, בז העצים והבז השחור עשויים

2

מאוד, ומגובה פני הים ועד להרים גבוהים. מרבית אוכלוסיותיו מרוכזות באזורים הממוזגים והצפוניים.

לסיס יש תכונות מיוחדות המסגלות אותו היטב לתעופה ממושכת ואווירודינמית: מבנה גוף דמוי כישור וכנפיים ארוכות וחרמשיות, אשר יחד יוצרים צורה של ראש חץ החותך את האוויר היטב ובקלות. הנוצות המהודקות והקצרות מסייעות לאוויר להחליק על פניהן תוך יצירת התנגדות מינימאלית, וזאת בנוסף לכך שהן שומרות ומבודדות מצוין את חום גופו בגבהים הקרים.

חשוב לציין כי רגליו הקצרות, שאורכן כעשרה מ"מ בלבד, מקטינות את החיכוך ומאפשרות מהירות טיסה גבוהה. זנבו הארוך והממוזג של הסיס מאפשר לו יכולת תמרון מרשימה מאין כמוה, על ידי פיצולו למישורי הטיסה. בנוסף משמש הזנב כ"מעצור אווירי", על ידי כך שהוא נפתח כמניפה. עיניו גדולות אך שקועות כדי לא להפריע לזרימת האוויר בתעופה, וכדי למנוע התנגשות עם חרקים, חלקיקים ורוחות, מה גם שסביבת העיניים מוגנת בנוצות קצרות ונוקשות. גופו וכנפיו הפרוסות יוצרים מעין דסקה שטוחה יחסית וקלה, דבר המעניק לו כוח עילוי טוב וצלילה מהירה.

קיימת סברה כי חלק מהצעירים העוזבים את ישראל נודדים קודם הרחק צפונה ולא דרומה, כצפוי. הם מחפשים בצפון מרחבי קינון חדשים במקומות שבהם מקננים פרטים בוגרים, כדי לנסות לבסס לעצמם מקום קינון לקראת השנה הבאה, כשלאחר מכן הם פונים לנדוד דרומה לאפריקה.

הסיס חי במרבית מקומות החיות, החל באזורים יובשניים בערבות עשב ובמדבר, דרך אזורים ממוזגים לאזורים צפוניים

צורתן החרמשית של הכנפיים המשוכות לאחור מאפשרת יצירת מערבולות הנעות מעל לכנפיים ומשפרות את העילוי שלהן באופן משמעותי. מערבולות אלו התגלו רק לפני שנים אחדות בבדיקות במנהרת רוח מיוחדת. מבחינה פיזיולוגית הסיס מותאם היטב למעוף ממושך וגבוה במרומים על ידי

הנדידה העיקרי הוא דרך מצרים, אילת והמשכו דרך הבקע הסורי-אפריקני. הסיסים עוזבים לאפריקה בין יוני ליוני, מרביתם בשבוע הראשון של יוני, והאוכלוסיות האירופיות מתחילות לנדוד דרומה באוגוסט-ספטמבר.

אוכלוסיית הסיסים בעיר תל אביב-יפו מוערכת ב-1,000 זוגות מקננים. אחת המושבות הוותיקות בעולם נמצאת בכותל המערבי בירושלים, בין חריצי סלעיו. המעקב האחרון ומיפוי הקנים שנערך בו בשנת 2002 על ידי החוקר אולריש טיגס מגרמניה, מצא שיש בו 88 קנים. כמו כן יש מושבות קינון נאות גם בערים נוספות כמו חיפה, גבעתיים, חדרה, נתניה, עכו, טבריה וצפת.

הסיסים מגיעים בארבעה גלים. הראשונים הם הבוגרים המגיעים בשלושת הגלים הראשונים, והצעירים בגל הרביעי. נדידת הסיסים מתרחשת בלילה (בדומה לציפורי השיר, הברווזים, החופמאים ועוד), בלהקות הכוללות בדרך כלל מאות פרטים.

הסיסים שבים אלינו מאפריקה באביב, בין פברואר לאמצע אפריל (מרביתם בשבוע הראשון של מרס), כשציר

הסיס חי במרבית מקומות החיות, החל באזורים יובשניים בערבות עשב ובמדבר, דרך אזורים ממוזגים לאזורים צפוניים

רב בקרב החובבים בין הסיס לסנונית הדומה לו הן במזונה ובצורתה, אך זו האחרונה שייכת דווקא לסדרת ציפורי השיר, וניתן להבדיל ביניהם בזמן טיסה - חלקיו התחתונים של הסיס כהים ולא בהירים כמו של הסנונית. רגליה של הסנונית אינן קצרות כשל הסיס והיא יודעת לעמוד היטב על חוטי חשמל, ללכת באמצעות רגליה ולהתרומם מהקרקע בניגוד לסיס. זנבה של הסנונית ארוך וממוזג יותר וכנפיה קטנות יותר משל הסיס. זה האחרון מבלה את מרבית חייו באוויר, בניגוד לסנונית שיוודת בלילה ללינה מקובצת.

הסנונית בונה קן שונה משל הסיס, קן בטוני מסיבי בתקרת מערה או מבנה, שאותו היא בונה מטיט, חצץ ורוק דביק. הסיס, לעומת זאת, בונה קן שטוח מאוד על פני מרזב, דרגש וכדומה, מפריטים שאותם הוא מלקט באוויר ומדביק באמצעות רוק בלבד. הדמיון בין הסיס לסנונית הוא כתוצאה מתהליך "התכנסות" אקראי של תכונות שהתפתחו לאותן מטרות במהלך השינוי האבולוציוני.

הסיסים שבים אלינו מאפריקה באביב, בין פברואר לאמצע אפריל (מרביתם בשבוע הראשון של מרס), כשציר

1. סיסי חומות מאמצים ארגז תחמושת שהוסב לתיבת קינון והוצב בבתי ספר ובבניינים שונים ברחבי העיר. צילם: אמנון האן
2. סיס חומות פצוץ. לעתים הסיסים נפגעים תוך כדי התנגשויות באוויר במהירות רבה. לאחר שנפלו הם אינם מסוגלים להתרומם בשל כנפיהם הארוכות ורגליהם הקצרות. צילם: אמנון האן

2

לשתי קבוצות: קבוצת הבלתי מקננים (המורכבת מצעירים מאוד ומבוגרים מאוד) אשר יעלו בחזרה מעלה לשחקים לשנת הלילה שאותה הם יבלו על גלי זרמי האוויר החם העולה ממרכזי הערים; קבוצת המקננים, שייכנסו לקניהם ויבלו בתוכם את הלילה. מרבית הסיסים (כ-75 אחוז) המגיעים למחוזות הקינון נמנים עם הבלתי מקננים.

הגעתם של הסיסים מאפריקה לקינון בצפון משתנה בהתאם לקווי הרוחב הגאוגרפיים; כך למשל באירופה, בארצות כמו אנגליה, סקוטלנד, שווייץ, אוסטרליה וסקנדינביה, מתחיל הקינון חודשיים מאוחר יותר מאשר אצלנו, בסוף אפריל - תחילת מאי, בלפלנד שלושה חודשים מאוחר יותר, בסוף מאי - תחילת יוני, ובפקיסטן וקשמיר מסוף מאי ועד יולי.

עונת הקינון נמשכת בין החודשים מרס עד יוני, ובמשך זמן זה הסיסים משלימים מחזור קינון אחד.

סיס החומות מקנן במושבות המונות על פי רוב 10-30 זוגות, הממוקמות בגובה של מטרים אחדים מעל פני הקרקע כדי

מלבד הבזים המסוגלים לצוד לעתים פרטים חלשים ולא ערניים בלהקה, קיימים מעט מאוד אויבים היכולים ללכוד את הסיס, והסכנה העיקרית למעשה היא פגיעה על ידי האדם במקומות הקינון שלהם, ובכלל זה יש לא מעטים שמסלקים את הקנים ופוגעים בגוזלים ולא תמיד יודעים במי מדובר.

אגב, לסיסים רבים נטפלים טפילים ממשפחת הזבוביים העלולים לעקוץ בני אדם, אבל הם לא מסוכנים. יתר על כן יש סיסים הנגועים בתולעים טפילות העלולות לגרום למותם. לסיסים, בניגוד למרבית העופות, אין אפשרות לטפל בנוצות ולנקות אותן מטפילים, וזאת מאחר שהם בתעופה רצופה מרבית חייהם, פרט לתקופת הקינון.

בזמן שהיית הסיסים בארץ נוכל לצפות בהם מזריחת השמש ועד כשעתיים אחר כך, אז נוכל להבחין בהם טסים בקבוצות בסביבת מתחם המושבה, וכן כשעה וחצי לפני השקיעה ועד לשקיעה, כשהם מנמיכים באזורי הקינון, ומשמיעים ציוצים רמים תוך כדי ביצוע להטוטים. עם רדת הלילה הם מתפצלים לרוב

לגבהים. תועדה תצפית מעניינת על בו עצים שנמצא על הקרקע עם סיס חומות אחוז בטפריו (לרוב הבזים מעדיפים לטרוף את הסנוניות הפחות מהירות מהסיסים). אצל הסיסים ידועה תופעת חיקוי תעופה של בעלי כנף אחרים, כך למשל נצפו סיסים העוקבים אחר עטלפי חרקים, כמו מיני נשפונים, ומחקים אגב כך את דגם תעופתם ומהירותם.

1. סיס חומות בתיבת קינון. בפרופיל ניתן לראות כי עיניו הגדולות ממוקמות קצת אחורה ומצויות בשקע ברור.
צילם: Ulrich Tigges
2. סיס חומות בדגירה. צייר: חיים מויאל

סיס בתעופה. מבנה גופו דמוי חישור וכנפיו חרמשיות וארוכות המסגלות אותו לשתייה ארוכה באויר, גם בלילה. צייר: חיים מויאל

1

הסיסים וכלי התעופה גדול יותר, כך גדלה הסכנה. בין 1997-2001 תועדו בגרמניה 47 תאונות אוויריות שהיו מעורבים בהן סיסים, והסברה היא כי מספר התאונות כפול. בישראל, מספר התאונות שבהן מעורבים נציגים ממשפחת הסיסים מוערך בכעשרה אחוז מכלל התאונות שבהן ניתן לזהות את מין הציפור על פי שרידי הנוצות.

מלבד סיס החומות, שהוא הנפוץ בבני משפחתו, קיימים מינים נוספים כמו סיס ההרים, הגדול בבני המשפחה ונחשב למהיר מסיס החומות ומוגדר כחולף מצוי ברחבי הארץ. מין נוסף הוא סיס חוורור, הדומה לו מאוד ונחשב לחולף ומקנן בעיקר בדרום הארץ ובמזרחה. המין השלישי הוא סיס הגליל, שנחשב לקטן בבני סוגו. ולו על שת לבן ובלט. מין זה מקנן במושבותיו בצפון הארץ, בסדקי בניינים.

הסיס חי בלהקות כל ימות השנה, ולכן קיימת תמיד אינטראקציה רבה בין הפרטים. בעונת הקינון הסיסים כלפי בני מינם, ויש מקרים שבהם פרטים שונים מתקוטטים זה עם זה על מקומות קינון ואף גונבים זה מזה מקום קינון. היו מקרים שבהם הרחיקו פרטים פולשים באלומות, ואפילו תועדו מקרים של פגיעה בקן ובגוזלים וגם מקרי הרג. ידועים מקרים של תחרות על מקומות קינון, למשל עם דרוי הבית, אך לרוב הסיסים ידם על העליונה. באירופה ידועים מקרים של תחרות על מקומות קינון עם זרירים המצליחים לרוב לסלקם. בין הסיסים ובין טורפים שונים מתקיימים יחסי גומלין, ובעיקר עם בזים מסוימים כמו בז העצים, בו השחור והבו הנודד המסוגלים לעתים רחוקות לטרוף את הסיסים. הסיסים מגיבים בתמרונים מהירים ובטיפוס

ימים אחדים ללא מזון. אקלים גשום וקר הוא ללא ספק אויבם העיקרי. שום דורס אינו מסוגל ללכוד אותם פרט ובז שחור, במקרים של חוסר ערנות או במקרה של פרטים חולים. בתחומי העיר הם ממשיכים לעופף ולהשמיע קולם עד לחשכה, ואז צוללים בעלי הקנים ללינה בקנים שלהם והשאר עולים לגבהים כדי לישון תוך כדי מעוף. מחוץ לעונת הקינון מבלים כל הסיסים את כל זמנם באוויר, שם הוא אוכלים, ישנים ואף מסרקים את נוצותיהם.

להקות סיסים המונות עשרות ולעתים מאות פרטים, חגות ומסתחררות בין בניינים בזרירות ובמיומנות מפתיעה, בעיקר בשעות הבוקר ובין הערביים. הסיסים כמו רודפים זה אחר זה, צורחים ומצייצים. עם בוקר הם עפים אל מחוץ לתחומי הקינון כדי לצוד בשדות. הסיסים צדים לרוב את טרפם בגובה רב של למעלה מקילומטר.

הסיס עף בפה סגור והוא פותח אותו רק כדי לצוד חרקים, לשתות או לאסוף חומרי בנייה לקן.

הסיסים מנצלים היטב את זרמי האוויר וצוברים מהירות בדומה לשימוש שנעשה אצל גלשני גלים, והם טופחים בכנפיהם כדי להאיץ את מהירותם או כדי לתמרן. כל סיס בלהקה יודע לאמוד בדיוק את מהירותו של האחר ולהימנע מהתנגשויות כאשר מספר רב של פרטים נע במהירויות גבוהות ומשנה כיוונים בצורה בלתי צפויה. תאונות אוויריות בין הפרטים נדירות מאוד, אך לא כך בנוגע לתאונות עם כלי תעופה שונים (נצמת הפגיעה עלולה להגיע לכדי חצי טונה). ככל שמספר

מסוגל לפעור בצורה מדהימה בשעת ציד חרקים, ובעיניו הגדולות שבאמצעותן הוא מזהה היטב את טרפו. הסיסים ניזונים רק מחרקים מעופפים, כגון יתושים, פשפשים וזבובונים, שאותם הם לוכדים בפיהם הפעור כ"שואב אבק" ביום ובלילה. בעת גידול הצאצאים החרקים הניצודים אינם נבלעים אלא נאספים בגרון הסיס ומודבקים בעזרת הריר הרב המופרש על ידי הסיס, והופכים לכדורים דחוסים של חרקים המודבקים זה לזה, הנקראים בולוסים. ההורים מאכילים את הגוזלים בבולוסים האלה. בכל בולוס יש יותר מ-1,000 חרקים, ומשקלו 1.5-2 גרם, כגודל חרצן זית; יש אפילו דיווחים על בולוסים שקוטרים שלושה ס"מ. כשהסיס שב לקן עם כדור כזה אפשר להבחין בגרונו התפוח. בתקופת גידול הצאצאים, צדה הציפור כ-20,000 חרקים ביום אחד לשם האכלת צאצאיה שבקן.

באירופה, שבה עשוי לשרור אקלים גשום גם בקיץ, הם נוהגים לצוד גם סמוך לפני הקרקע. לעתים בימי גשם הם נוהגים לפרוש ל ק נ י ה ם ו ל ש ה ו ת ב ה ם במשך

2

1. סיס חומות לפני המראה מהיד בקפיצת ראש אופיינית. Picture: Nailia Schwarz | Dreamstime.com
2. סנונית רפתות בקן. הסנוניות אינן נחשבות לקרובות משפחה של הסיסים על אף הדמיון במעופם ובצורת גופם. הסיסים שייכים לסדרה נפרדת במחלקת העופות, ואילו הסנוניות שייכות כידוע לציפורי השיר. צילם: ערד בן דויד

אינם מפחדים מהאדם. קל מאוד להתקין תיבת קינון בחלון. החור חייב להימצא בכיוון כלפי חוץ, כיוון שהסיס זקוק למרווח חופשי גדול לפני הקן. כדי להגביר את הסיכויים שהסיסים יגיעו, רצוי להשמיע קריאות של סיסים דרך קופסת משדר.

ההורים אוספים את חומרי הקינון באוויר בלבד, ואלה כוללים בעיקר נוצות, שערות, ציציות זרעים של מורכבים, עשבים, נייר וכדומה. הם מדביקים את חומרי הבנייה באמצעות רוק רב, ובהמשך העיסה מתקשה היטב. כך הם, ואחר כך גוזליהם, יכולים לחול בתוך הקן ללא חשש כי יסתבכו במרכיביו.

צורת הקן דומה לספל עגול מושטח ומותאם היטב למוגבלותו של הסיס להלך ולקפץ.

הנקבה מטילה שתיים-שלוש ביצים, ביצה אחת מדי יומיים. ההטלה מתרחשת בשעות הבוקר. הביצה אליפטית, מוארכת, שני צידיה כדים וקליפתה לבנה וחלקה. ממדי הביצה הם 16-25 מ"מ, ומשקלה כשלושה גרם וחצי. הדגירה מתחילה

ללינה במושבות הקינון, לרוב לאותם קנים מאתקד, וכך מתחדש המשך הקשר בין בני הזוג.

הקשר הזוגי בתקופת הקינון נמשך בדרך כלל מעל עשר שנים, אלא אם כן אירע אסון לאחד מבני הזוג. בשאר עונות השנה הם נפרדים למעונות חריפתם השונים. בני הזוג מנקים זה לזה את הנוצות ומסרקים זה את זה בתקופת הקינון. גם כאשר הסיסים נמצאים בקן, הם אינם מסוגלים לסרק לעצמם את הנוצות בשל רגליהם הזעירות ובשל מוגבלות תנועת הצוואר.

ההזדווגות מתחילה באוויר, בגובה רב, כאשר בהתחלה הנקבה משחקת את ה"יקשה להשגה", משחק שגורם לזכר להראות את מחויבותו בניסיונות חיזור. ואז, לאחר שהוא הוכיח לה את רצינותו, היא מתרצה לחיזוריו על ידי הרמת הראש תוך חשיפת הכתם הבהיר שעל הצוואר. בהמשך מתקיימות הזדווגויות גם בתוך הקן, במשך 10-15 יום, עד להטלת הביצה הראשונה.

הקן נבחר על ידי הזכר, בהעדפה ברורה למתחם מושבה שכבר מקננת. הסיסים מקבלים בשמחה קופסאות קינון, והם

שיוכלו לצבור מספיק מהירות בעת נפילת ההמראה. מקומות הקינון המועדפים עליהם הם בתי עץ, ארגזי תריסי גלילה ישנים, ארגזי רוח של גגות רעפים וסדקים בקירות מבנים ישנים. לעתים רחוקות הם מקננים גם במצוקים, בתקרת מערות או בנקרות עץ דקל.

רק הבוגרים מינית, מגיל שלוש ואילך, ישתתפו בתהליך הקינון, וזאת לאחר שנחשפו ולמדו מקרוב את התהליך במושבות הקינון בשנים שעברו. באביב, כשהסיסים מגיעים, הם עפים היישר

תעודת זהות של סיס החומות:

לדורה: סיסאים (Apodiformes)

משפחה: סיסיים (Apodidae)

מין: סיס חומות (Apus apus)

אורך גוף: 17-18.5 ס"מ

מוטת כנפיים: 40-44 ס"מ

משקל: כ-25-50 גרם (משתנה בשל יכולתו לצום והיכולת להפחית את חילוף החומרים)

זיהוי: כנפיים אווירודינמיות, ארוכות וחרמשיות. זנב ארוך יחסית וממוזג. הראש רחב, שטוח ומכונס. המקור קצר ומשולש ובעל מפעך פה עצום. הרגליים קצרות וחזקות עם ארבע אצבעות הפונות קדימה ועטורות טפרים קצרים. הפענתו כהה אחידה, וגופו העליון והתחתון בצבע חום כהה מאוד. אין הבדלי ניצוי בין הזכר לנקבה. הלווין בסנטר ובגרון ניכר יותר בצעירים המאופיינים גם באברות כנפיהם הבהירות יותר.

הסיסים מחליפים את נוצותיהם במעונות החורף (ולא בעונות המעבר כשאר מיני הציפורים).

תפוצה עולמית: תפוצתו דרום-מערב

פליארקטית, כלומר על פני מרבית צפון אירופה, המזרח התיכון, מרכז אסיה וצפון אפריקה.

תפוצה בישראל: הסיס נחשב למקיץ ומקנן מצוי בצפון ישראל ובמרכזה, וחולף מצוי למדי בתקופות הנדידה (חורף נדיר במיוחד במזרח הארץ).

סיס צעיר. עיניו הענקיות של הסיס שקועות, כדי יהיו מוגנות מפני חלקיקי אבק תוך צלילתם המהירה להפליא. נחיריהם מפותלים ומיוחדים מסיבה דומה. Picture: Vasily Vishnevskiy | Dreamstime.com

עם השלמת ההטלה של כל הביצים, מה שמאפשר לכל הצאצאים לבקוע יחד, להיות בעלי גודל זהה וסיכויים שווים במאבק על המזון שמביאים ההורים. נצפו מקרים שבהם כשהיה מחסור במזון השליכו ההורים את הביצים מהקן וניסו שוב לקנן כשהתנאים השתפרו. שני בני הזוג דוגרים במשמרות בקן. הפרט שאינו דוגר לן בסמוך לפרט המקנן. בבוא הסיס לקן הוא נתלה בטפריו על הפתח וזוחל פנימה. לעתים הוא טס במישרין אל תוך הקן. הוא מגיע במהירות גבוהה ונעצר רק כשהוא פוגע בדופן הפנימית של הקן.

משך הדגירה הממוצע הוא עד שלושה שבועות. באירופה, עקב הקור, הדגירה מתארכת בכמה ימים. לאחר שבקעו מהביצים מטופלים הגוזלים בקן במשך חמישה עד שמונה שבועות, בהתאם להספקת המזון - בממוצע כ-40 יום. התפתחות הגוזלים נחשבת לאטית למדי ביחס לציפורים אחרות בגודל דומה, אבל כשהגוזלים פורחים מהקן הם כבר עצמאיים לחלוטין. הגוזלים בוקעים עיוורים ועירומים. לועם ורודד ושוליו לבנים-ורודים. בקצה לשונם נקודה חומה. משקלם עם בקיעתם כשלושה גרם. הגוזלים פוערים את פיהם, וההורה מזריק לתוכו בהדרגה את המזון המודבק ברוק. כהתאמה לאפשרות של מחסור במזון בשל מזג אוויר גשום, הגוזלים מסוגלים לשרוד במשך

ימים אחדים בלי לאכול. הם מורידים אז את טמפרטורת גופם, ועשויים לאבד עד כדי 50 אחוז ממשקל גופם. לקראת סוף שהייתם בקן משקלם עשוי להגיע לכדי 50 גרם, אז הם כבדים מהוריהם בעשרה גרם לערך. משקל עודף זה הוא בבחינת מילוי מצברים, שכן עם פריחתם מהקן הגוזלים עצמאיים לחלוטין ואינם זוכים עוד להאכלה על ידי הוריהם מחוץ לקן, כגוזלים של מינים אחרים.

ההערכה היא שיש כארבעה מיליון זוגות מקננים בעולם. תנופת הבנייה המשודרגת העוברת על מרכזי האוכלוסייה בארץ ובעולם פגעה קשות בקני הסיסים המרוכזים דווקא בבניינים ישנים, ובהיעדר מקומות קינון חלופיים מספרם הולך ופוחת באופן דרסטי. בשנה שעברה נכנסו הסיסים אל הרשימה האדומה של אמבר באנגליה, לאור העובדה שמספרם ירד בכ-50 אחוז ב-20 השנים האחרונות.

ברוב מדינות אירופה הוכרז הסיס כבעל חיים מוגן, והארגונים לאיכות הסביבה בערים רבות כמו ציריך, בזל, אמסטרדם, פראג, לונדון ואדינבורו - החלו לשקם את מקומות הקינון שלו במטרה לשמור ולשמר. הסיסים אמנם אינם בסכנת הכחדה עולמית, אך מספרם הולך ומתמעט גם באזורנו, ולכן חשוב מאוד לעזור להם, מה גם שהם עוזרים לנו בהיותם מדבירים ביולוגיים יעילים בנוסף לכך שהם מוסיפים לחיינו חיות, יופי ועניין. ♦

